

Kirjoitus lapsen oikeuksien komitealle

Johdanto

Tämä kirjoitus on koottu nuorten kehittäjäryhmän tapaamisissa esiin nousseista huomioista. Olemme puhuneet ryhmäkerroilla lapsen oikeuksien sopimuksen neljästä yleisperiaatteesta. Yleisperiaatteiden avulla herätimme keskustelua siitä, miten lapsen oikeuksien sopimus on toteutunut nuorten näkökulmasta sijaishuollon aikana. Kehittäjäryhmämme koostuu yhdeksästä nuoresta, joilla on kokemusta sijais- ja jälkihuollosta tai sijaisisaruuudesta.

Kokemusasiantuntijoista muodostuva kehittäjäryhmä on osa Pesäpuu ry:n toimintaa. Ryhmää luotsaa kaksi Pesäpuussa työskentelevää kokemustaustaista asiantuntijaa. Pesäpuu ry on Suomessa toimiva valtakunnallinen lastensuojelun kehittämisyhdistys, jonka tehtävänä on lisätä lasten ja heidän läheistensä hyvinvointia lastensuojelussa. Järjestön visiona on, että jokainen lapsi lastensuojelussa on turvassa, osallinen, arvokas ja rakastettu.

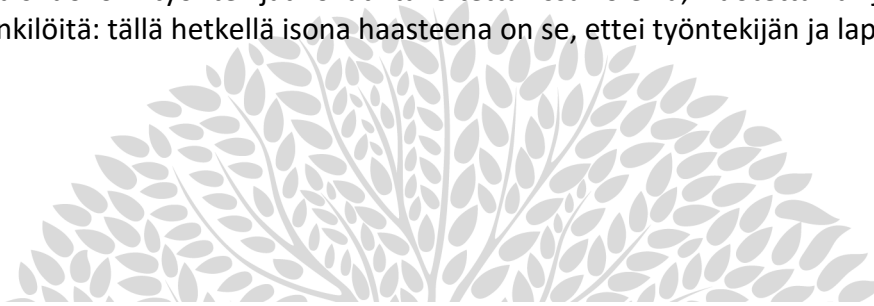
Ryhmässä käytyjen keskustelujen pohjalta päätimme keskittyä tässä kirjoituksessa laadukkaan sijaishuollon pohtimiseen. Lähestymme aihetta muutaman asettamanne esimerkkikysymyksen avulla. Laadukas sijaishuolto kytkeytyy näkemyksemme mukaan oikeuksien toteutumiseen, joten laadukkaan sijaishuollon tarkastelu sopii hyvin myös lapsen oikeuksien sopimuksesta käytyihin keskusteluihin.

Miten määrittelisit laadukkaan sijaishuollon?

Kysymys laadukkaan sijaishuollon määrittelystä on laaja ja se sisältä monia osa-alueita. Kokemusasiantuntijaryhmän näkemyksen mukaan laadukkaan sijaishuollon tärkeitä osa-alueita ovat osallisuus, turvallisuus, yksilöllisyys, vuorovaikutus, hyvinvointi ja yhdenvertaisuus. Turvallisuuteen ja yksilöllisyyteen liittyen keskustelimme ryhmässä esimerkiksi omasta tilasta, omista tavaroista ja yhteisen neuvottelun pohjalta rakentuneista rajoista. Rajojen ja sääntöjen tulisi olla yksilöllisesti ja ikätaso huomioiden määriteltäviä. Turvallisuuteen ja hyvinvointiin vaikuttaa havaintomme mukaan se, että sijaishuoltopaikka on kodinomainen. Lisäksi on itsestään selvää, että turvallisuuteen ja hyvinvointiin vaikuttaa se, että on katto pään päällä ja ruokaa saatavilla.

Vuorovaikutuksen merkitys nousi esiin esimerkiksi siinä, miten sijaishuollossa asuville lapsille ja nuorille toivotaan ympärille yhteisöä, jossa voi kasvaa. Toivomme, että lapset ja nuoret saavat sijaishuoltopaikoissaan viettää yhdessä muiden kanssa vapaa-aikaa erilaisten aktiviteettien ja yhteisen tekemisen kautta, mistä muodostuu mukavia muistoja. Lastensuojelun ja sijaishuollon kannalta on mielestämme oleellista se, että lapsen ja nuoren elämässä on läsnä sosiaalityöntekijä sekä muita turvallisia aikuisia ja ammattilaisia, kuten lastensuojelulaitoksen työntekijöitä, sijaisvanhempia ja esimerkiksi jälkihuollon ohjaajia.

Laadukkaan sijaishuollon työntekijät ovat tavoitettavissa olevia, luotettavia ja inhimillisenä näyttäytyviä henkilöitä: tällä hetkellä isona haasteena on se, ettei työntekijän ja lapsen välille

synny luottamussuhdetta, sillä työntekijät vaihtuvat usein ja resurssit ovat niukat. Toivomme työntekijöiltä sitoutumista ja ammattitaitoa, jotta he voisivat tukea lapsia, nuoria ja perheitä parhaalla mahdollisella tavalla. Lastensuojelun resurssoinnin haasteet ja työntekijöiden kuormittuneisuus herätti huolta ryhmässä. Näemme, että laadukkaan sijaishuollon yhtenä edellytyksenä on työntekijöiden ja työyhteisöjen hyvinvointi sekä laitos- että perhehoidon kontekstissa.

Luotettavien ammattilaisten lisäksi on tärkeää, että sijaishuollon aikana tuetaan suhteita lapselle tärkeisiin ihmisiin. Esimerkiksi sijoitus sisarusten kanssa samaan sijaishuoltoon tai yhteydenpidon mahdollistaminen lapsen läheisiin ovat keinoja, joilla suhteita voidaan tukea. Pohdimme myös, miten sijaishuollossa voitaisiin paremmin tukea sitä, ettei lapsen tarvitsisi valita puolia, vaan hän saisi pitää yllä tai vahvistaa itselle tärkeitä ihmissuhteita sillä tavalla, kun hän pitää sopivana. Vuorovaikutussuhteet ovat tärkeässä roolissa sijaishuollon laadukkuudessa, joten olisi tärkeää, että työntekijät ymmärtäisivät paremmin suhteiden kokonaisuutta ja eri osapuolten merkitystä lasten ja nuorten elämässä. Kokemuksemme mukaan aikuiset saattavat sivuuttaa jotkin henkilöt, kuten kotiin jääneet sisarukset, sukulaiset tai sijaissisarukset, kokonaisuuden osalta.

Osallisuuden osalta ajattelemme, että laadukkaaseen sijaishuoltoon liittyy mm. kuulluksi tuleminen, eri osapuolten huomiointi, tila kertoa oma mielipide ja kokemus siitä, että saa vaikuttaa omaan arkeen ja elämään. Osallisuus voi toteutua monella tavalla. Koemme, että aikuisilla on tärkeä tehtävä lasten ja nuorten osallisuuden tukemisessa ja vahvistamisessa. Aikuisten tulee kuunnella herkällä korvalla, mitä lapsille ja nuorille kuuluu. Yksi esimerkki osallisuudesta on se, että on kehittäjäryhmän ja kokemusasiantuntijana toimimisen kautta saanut vaikuttaa lastensuojelun kehittämiseen.

Moneen edellä kuvattuun osa-alueeseen liittyy mielestämme se, että voi sijaishuollon aikana saada tukea haasteiden käsittelyyn ja erilaisten asioiden harjoitteluun. Laadukkaan sijaishuollon aikana lapsi ja nuori saa kehittyä omaan tahtiin ja aikuisten tukemana. Näemme tärkeänä esimerkiksi nuorten ja jälkihuollon tavoitteiden toteutumisen kannalta, että itsenäistymistä tuetaan ja että jokainen voi harjoitella sitä turvallisella tavalla. Sijaishuollon aikana on merkityksellistä se, että työskennellään yhteisesti haasteiden äärellä.

Laadukkaaseen sijaishuoltoon liittyy myös ryhmän näkemyksen mukaan yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus. Näiden osalta keskustelimme siitä, että kaikki saisivat huomiota ja kokisivat olevansa tärkeitä ja arvokkaita. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden toteutuminen sijaishuoltoon kaikkien henkilöiden kesken on mielestämme aihe, johon voisi kiinnittää enemmän huomiota. Tällä hetkellä olemme huolissamme lastensuojelussa ilmenevästä, etenkin alueellisesta eriarvoisuudesta.

Kun kävimme keskustellen läpi näitä laadukkaan sijaishuollon piirteitä, juttelimme yhdessä myös tunteista ja rakkaudesta. Liittyvätkö ne laadukkaaseen sijaishuoltoon? Aluksi rakkaus tuntui aiheena vieraalta tai liian syvälliseltä. Keskustelun edetessä päädyimme siihen näkökulmaan, että on tärkeää, että rakkauteen on mahdollisuus ja lupa tai että ylipäättään on rakkautta lapsen elämässä. Kiinnitimme huomiota siihen, että rakkautta on monenlaista ja sitä voi tarkastella eri ulottuvuuksien kautta.

Laadukkaaseen sijaishuoltoon liittyy näkemyksemme mukaan kiintymyssuhteet, lämpö, läheisyys, luottamussuhteet, välittäminen, huolenpito, lähimmäisen rakkaus, arvostus ja tunteiden huomiointi. Tähän teemaan liittyen keskustelimme myös siitä, että rakkaus ei saa olla pakotettua, vaan yksityisyyttä ja yksilöllisyyttä tulisi kunnioittaa. Rakkaus voi jollekin olla vierasta tai sitä voi olla vaikea ottaa vastaan. Sijaishuollon aikana saattaa muodostua suhteita, joissa on rakkautta ja toisaalta voi olla tärkeää keskittyä jo olemassa oleviin suhteisiin ja vahvistaa niissä olevaa rakkautta.

Muita teemoja, joita laadukkaaseen sijaishuoltoon liittyy ovat valvonta, avoimuus ja läpinäkyvyys, resurssit, yksityisyyden suojaaminen, kaltoinkohteluun puuttuminen ja avun tarjoaminen. Avun osalta nousi esiin se, että eri osapuolet saisivat enemmän apua: lapset ja nuoret, syntymäperheet, sijaisperheet ja sijaishuollon työntekijät. Apuun liittyen pidämme oleellisena sitä, että laadukkaan sijaishuollon piirissä saisi sellaista apua, kun tarvitsee, apu olisi oikea-aikaista ja asiat käsiteltäisiin loppuun asti. Asioiden käsittelyn osalta keskustelimme, että se tulisi tehdä niin, ettei se haavoittaisi lisää. Tästä esimerkkinä pohdimme sitä, ettei viranomaisprosessit saisi olla tärkeämpiä kuin lapsen elämä. Toivoisimme, että työntekijöillä olisi paremmat resurssit toteuttaa sijaishuoltoa, jotta he voisivat ottaa sijaishuollon laadun eri osa-alueet huomioon paremmin.

Miten päättäjät ja viranomaiset tietävät, että laadukas sijaishuolto toteutuu?

Tähän kysymykseen vastauksena nousi ensimmäisenä mieleen lasten, nuorten ja perheiden mielipiteiden selvittäminen ja kuulluksi tuleminen. Päättäjien ja viranomaisten olisi hyvä saada tietoa laadukkaan sijaishuollon toteutumisesta suoraan lapsilta, nuorilta ja perheiltä. Lisäksi olemme ryhmässä keskustelleet siitä, miten tärkeää on, että lapsilla ja nuorilla on tieto oikeuksistaan ja siitä, miten he voivat ilmoittaa, jos oikeuksien toteutumiseen liittyy epäkohtia. Miten aikuisille voi kertoa siitä, että oikeudet eivät toteudu? On oleellista, että lapset ja nuoret tietävät siitä, mitä laadukas sijaishuolto tarkoittaa, jotta he voivat arvioida sitä, toteutuuko laadukas sijaishuolto heidän omalla kohdallaan.

Näiden lisäksi olemme keskustelleet kehittäjäryhmässä sijaishuollon valvonnasta. Sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli valvonnassa, joten heidän on tärkeä tavata lapsia ja nuoria, jotta he voivat tietää sijaishuollon laadusta. Vastaavasti sosiaalityöntekijöiden tunteminen on tärkeää lapsille ja nuorille, jotta he voisivat esimerkiksi ottaa asioita puheeksi oman työntekijänsä kanssa.

Sijaishuollon laadun selvittämisen kannalta viranomaisten ja päättäjien tulisi hankkia luotettavaa, laadukasta tutkimustietoa ja tehdä selvityksiä asiasta. Tämän hetken kokemuksemme mukaan päättäjillä ja viranomaisilla ei ole riittävästi tietoa aiheesta eikä ole olemassa suoria rakenteita, joiden kautta tietoa voisi saada. Välillä välittyy tunne siitä, ettei päättäjillä tai viranomaisilla ole aikaa tai kiinnostusta sijaishuollon laadun tarkastelua kohtaan. Pohdimme myös sitä, miten he voisivat tietää koko Suomen lastensuojelun tai sijaishuollon tilanteesta, sillä kyseessä on laaja haltuun otettava alue. Lisäksi mietimme, koetaanko asia ylipäätään tärkeänä päätöksenteon osalta. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja sen vahvistamista tulisikin mielestämme priorisoida paremmin päätöksenteossa.

Kun syvennyimme tarkastelemaan kysymystä tarkemmin, huomasimme, että päättäjät ja viranomaiset varmistuisivat sijaishuollon laadun toteutumisesta siitä, että lapset ja nuoret voisivat hyvin. Hyvinvointi näkyisi esimerkiksi tilastoissa ja sijaishuollon laatu heijastuisi muun muassa koulunkäyntiin. Hyvinvointiin liittyen laadukkaan sijaishuollon toteutumisesta kertoisi lisäksi se, että lapset ja nuoret tietäisivät oman arvonsa. Laadukas sijaishuolto näyttäytyisi myös niin, että sijaishuollosta olisi apua ja se apu kantaisi tulevaisuuteen. Tästä keskustelumme eteni siihen, miten sijaishuollon laadusta kertoo myös se, että lapset ja nuoret ylipäättään pääsisivät avun piiriin ja turvattomiin tilanteisiin puututtaisiin ajoissa. Että turvalliset aikuiset ja ammattilaiset puuttuvat, sillä ei ole lapsen tehtävä hakea apua.

Mitä piirteitä tai käytäntöjä tulisi välttää tai poistaa, jotta voidaan varmistua sijaishuollon laadukkuudesta?

Tätä kysymystä halusimme lähestyä lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Olemme kohdanneet haasteita lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyen, joten toivoisimme, että jatkossa käytännöt muuttuisivat näiden asioiden osalta. Ensinnäkin tieto omista oikeuksista on havaintojemme mukaan puutteellista lapsilla ja nuorilla. Tämä on hälyttävää etenkin lastensuojelukontekstia ajatellen. Meidän ryhmästämme vain parille henkilölle lapsen oikeuksien sopimus oli tuttu ennen keskusteluaamme. Sopimus on mainittu ehkä koulussa, mutta monella on ollut kokemus, ettei itsellä ole ollut tietoa omista oikeuksistaan. Koemme, että tämä on laaja ongelma Suomessa ja tähän tulisi tarttua yhteiskunnallisesti, mutta myös osana laadukasta sijaishuoltoa.

Mielipiteen selvittämisen ja kuulluksi tulemisen osalta jokainen ryhmäläinen samastui siihen, ettei tämä oikeus ole toteutunut riittävällä tavalla. On ehkä kysytty sijaishuoltoon liittyen omista ajatuksista, muttei ole ollut selvää, onko omalla mielipiteellä merkitystä tai onko sitä otettu huomioon. Tai vaihtoehtoisesti on käynyt selväksi, ettei oman mielipiteen kertomisella ole ollut väliä. Valitettavan monella on ollut sijaishuoltoon liittyen kokemus siitä, ettei mielipidettä ole kysytty tai kuunneltu. Kuulluksi tulemista on joutunut vaatimaan itse, siihen on vaikuttanut oma ulosanti tai käyttäytyminen, tai se on tapahtunut vasta, kun on täyttänyt 12 vuotta.

Osa ryhmäläisistä on kokenut, ettei itseltä ole suoraan kysytty omaan arkeen liittyvistä asioista, vaan esimerkiksi aikuiset, kuten sijaisvanhemmat tai laitoksen ohjaajat, ovat välittäneet tietoa eteenpäin, esimerkiksi sosiaalityöntekijälle. Näin on käynyt myös sijaissisarusten kohdalla, jotka eivät ole tulleet kuulluiksi, koska he eivät ole asiakkaita sijaishuollossa. Aikuisten toiminnan osalta olemme myös huomanneet, että lapsia ja nuoria saatetaan kuulla vasta, kun aikuiset ovat siihen valmiita, tai heitä kuullaan asioissa tai tavalla, josta aikuiset päättävät. Toivoisimmekin, että lapset ja nuoret tulisivat paremmin kuulluiksi sijaishuollossa.

Toinen lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyvä kehittämiskohta sijaishuollossa koskee lapsen etua. Olemme huolissamme siitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole riittävästi aikaa tutustua lapseen, nuoreen tai perheeseen, joten heillä ei ole riittävästi tietoa, mihin perustaa päätökset lapsen etua ajatellen. Työntekijöiden tehtävänä olisi kuitenkin arvioida lapsen etua ja oikeuksien toteutumista jatkuvasti. Tämä liittyykin osaltaan mielipiteen selvittämisen ja kuulluksi tulemisen toteutumiseen. Kokemuksemme mukaan päätökset pitäisi perustella

paremmin lapsille ja nuorille, ja olisi syytä tarkemmin kertoa, miten lapsen etua on arvioitu ja miten lapsen etu on toteutunut. Tähän liittyen toivoisimme enemmän huomiota kirjaamiseen. Olisi tärkeää, että lapsen ääni kuuluisi kirjauksissa ja että kirjaukset olisivat totuudenmukaisia ja ajankohtaisia. Toisaalta haluamme korostaa luottamuksellisen suhteen ja tuntemisen merkitystä, sillä välillä kohdallamme on syntynyt kokemus siitä, että lapsen tai nuoren asioista tehdään päätelmiä kirjauksien perusteella sen sijaan, että aidosti kohdattaisi asiakkaana oleva lapsi, nuori tai perhe.

Välillä lapsille ja nuorille välittyy se, että työntekijöillä on keskenään ristiriitaisia näkemyksiä lapsen edun toteutumisesta. Tässäkin tilanteessa auttaisi se, että päätökset olisivat paremmin perusteltuja ja eri osapuolet kokisivat tulleeensa kuulluksi keskustelussa. Yksi konkreettinen esimerkki, jossa lapsen edun toteutuminen on mietityttänyt ryhmäläisiä, on liittynyt mielenterveyden haasteisiin. Usealla on kokemus siitä, ettei mielenterveyden haasteisiin ole puututtu riittävällä tavalla sijaishuollon aikana, mikä ei vastaa lapsen edun toteutumista. Lapsen edun näkökulmasta lastensuojelussa on näkemyksemme mukaan kehitettävää siinä, että perheiden haasteisiin puututtaisiin aiemmin ja ennaltaehkäisevään työhön panostettaisiin enemmän. Ryhmämme jakaa huolen niistä lapsista, jotka elävät turvattomissa oloissa.

Lapsen etuun liittyen olemme sijaishuollon osalta huolissamme myös pysyvien ihmissuhteiden puuttumisesta. Työntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja lisäksi sijaisperheissä tai laitoksissa elämään liittyy vaihtuvia ihmissuhteita, menetyksiä tai menettämisen pelkoa. Uuden suhteen rakentaminen kerta toisensa jälkeen on raskasta ja uusien suhteiden muodostumista saattaa varjostaa pohdinnat siitä, voiko kyseiseen henkilöön kiintyä, ja onko hän jatkossa läsnä elämässä. Näkemyksemme mukaan vuorovaikutussuhteita ja niiden pysyvyyttä tulisi vahvistaa ja tukea. Tätä voitaisiin tehdä esimerkiksi tuettujen siirtymien kautta, jolloin arjen kannalta merkitykselliset ihmiset eivät vaihtuisi niin yllättäen tai turvattomuutta luovalla tavalla.

Syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuden osalta olemme tehneet huomion siitä, että sijaishuollossa tapahtuu kiusaamista ja syrjintää esimerkiksi etniseen taustaan, vammaan, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen tai vanhempien taustaan liittyen. Toivoisimme sijaishuollon työntekijöille enemmän tietoa muun muassa erilaisista kulttuureista, jotta he voisivat toimia paremmin lasten ja nuorten kanssa. Lisäksi on huomioitavaa, että sosiaalityöntekijän on yhdenvertaisuuslain mukaan edistettävä yhdenvertaisuutta, mutta kokemuksemme mukaan tämä ei aina toteudu sijaishuollossa.

Sijaishuollon ulkopuolella, kuten kouluissa, tapahtuu myös syrjintää ja se saattaa perustua lastensuojelun asiakkuuteen. Toivoisimme, että aikuiset puuttuisivat enemmän edellä kuvattuihin tilanteisiin ja toimisivat itse esimerkkeinä yhdenvertaisuuden edistämisessä. Lisäksi toivoisimme, että tulevaisuudessa sijaishuollon kokemus nähtäisiin hyvänä asiana esimerkiksi ansioluettelossa sen sijaan, että se tuottaa häpeää.

Tekstin on koostanut kehittäjäryhmässä käytyjen keskustelujen pohjalta Pesäpuu ry:n asiantuntija Milja Kaijanen.

